

Sosiaali- ja terveysministeriö
Diaarinumero VN/1070/2021

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Lastensuojelun Keskusliitto kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta liittyen hallituksen esitykseen laiksi sukupuolen vahvistamisesta sekä siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Keskusliitto kiittää erityisesti huolellisesti toteutettua lapsivaikutusten arviointia koskevaa selvitystä, jossa lapsen oikeuksiin liittyvät näkökulmat on tuotu kattavasti esiin. Huolellisesti toteutettu selvitys kuitenkin tekee esityksestä kovin hämmentävän ja ristiriitaisen, sillä pitämällä täysi-ikäisyyttä sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä hallitus on esittämässä ratkaisua, joka sen oman selvityksen mukaan ei ole sopusoinnussa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa.

Esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Tavoitteena on vahvistaa henkilön itsemääräämisoikeutta erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Hakemus sukupuolen vahvistamisesta perustuisi henkilön omaan selvitykseen koskien hänen sukupuolen kokemustaan. Henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja oikeutta yksityiselämään vahvistettaisiin poistamalla voimassa oleva vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä edellytyksenä sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle.

Henkilö voitaisiin vahvistaa kuuluvaksi toiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän esittää selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vahvistettavaan sukupuoleen, on täysi-ikäinen ja on Suomen kansalainen tai hänellä on asuinpaikka Suomessa.

Esityksen mukaan henkilön vanhemmuutta kuvaava nimike voitaisiin muuttaa väestötietojärjestelmään vastaamaan vahvistetun sukupuolen mukaista nimikettä. Lisäksi esitetään muuhun lainsäädäntöön muutoksia, joiden tarkoitus on turvata lapsen oikeudellinen asema vanhemman vanhemmuusnimikkeen muutoksesta huolimatta.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Esityksessä on useita hyviä ja lämpimästi kannatettavia ehdotuksia, kuten sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen eriyttäminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista, sekä lääketieteellisestä

selvityksestä ja diagnoosista luopuminen sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä. Erittäin tärkeä muutos on, että vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä poistettaisiin.

Esityksen keskeisin ongelma on täysi-ikäisyyden säilyttäminen sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, ehdotonta ikärajaa sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle ei voida pitää lapsen oikeuksien kanssa sopusoinnussa olevana ratkaisuna. Perusteluja sille, miksi on päädytty lapsen oikeuksien kannalta epäsuotuisaan ratkaisuun, ei esityksessä ole.

Perustelematta jää myös poikkeaminen yhdenvertaisuutta koskevasta, perustuslain 6 §:n 2 momentissa olevasta lainsäätäjää sitovasta yleisestä syrjintäkiellosta. Näin on huolimatta siitä, että esityksessä todetaan nykyisin perustelujen menettävän täysi-ikäisyyden osalta osin merkitystään, kun sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen eriytetään lääketieteellisestä diagnoosista ja hoidoista.

1. Kommenttinne liittyen sukupuolen vahvistamisen edellytyksiin (1 §):

Nykytilan säilyttäminen alaikäisten osalta ei ole neutraali valinta

Esityksessä on ansiokkaasti tarkasteltu nykytilanteen vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin. Esityksessä mainitun tutkimusnäytön mukaan sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin ja vaikka sukupuoliristiriita ei jatkuisi aikuisuuteen, sen kanssa eläminen voi merkittävästi heikentää yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille. Sosiaalinen transiitio ja sitä tukeva sukupuolen vahvistaminen parantavat hyvinvointia ja vähentävät syrjintää. Nykytilan säilyttäminen juridisen sukupuolen vahvistamisesta alaikäisen osalta ei siten ole lapsen oikeuksien tai lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta neutraali valinta.

Huolimatta siitä, että esityksessä ja lapsivaikutusten arvioinnin tueksi laaditussa selvityksessä on varsin laajastikin käsitelty juridisen sukupuolen vahvistamisen mahdollistamista alaikäisille, ei esityksestä käy ilmi, miksi näin tärkeä asia ja sen vaikutus lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksiin on kuitenkin jätetty jatkovalmistelussa selvitettäväksi ja arvioitavaksi. Avoimeksi myös jää, milloin ja missä yhteydessä asia on tarkoitus ottaa jatkovalmisteluun. Kun huomioidaan myös esityksessä esiin tuodut Ihmisoikeuskeskuksen ihmisoikeusvaltuuskunnan, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ja tasa-arvovaltuutetun kannanotot ja ratkaisut, joissa kaikissa on tuotu selkeästi esille, että vaatimusta täysi-ikäisyydestä tulisi selvittää lakia uudistettaessa sekä samalla pohtia vaatimuksen poistamista oikeudellisen sukupuolen vahvistamisessa, kun otetaan huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja lapsen etu, on ratkaisu paitsi hyvin epälooginen, myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa epäsoinnussa. Keskusliitto huomauttaa, että lasten ja nuorten asemaa ei voi vain ohittaa, vaan lainsäädäntöön mahdollisesti sisällytettävät ikäraajat ja menettelylliset ratkaisut tulee perustella säädettävän lain esitöissä.

Keskusliitto näkee tärkeäksi painottaa, että transnuorilla psyykinen hyvinvointi korreloi vahvasti sen kanssa, miten tyytyväisiä he olivat mahdollisuuksiinsa ilmaista sukupuoltaan (THL, kouluterveyskysely 2017 ja 2019). Mahdollisuus sukupuolen oikeudelliseen vahvistamiseen antaisi nuorelle mahdollisuuden ilmaista sukupuoltaan vapaasti, ja toisaalta se myös suojaisi tuomasta esiin sukupuoliristiriitaansa arkitilanteissa ja

suojaisi näin nuoren yksityisyyttä. Henkilön juridinen sukupuoli näkyy useissa arkisissa elämän tilanteissa, kuten vaikkapa bussikortissa ja oppilaitosten järjestelmissä sekä siinä, missä sukupuolella nuori kohdataan esimerkiksi terveydenhuollossa (Seta ry 2018. Moninaiset lapsemme. Raportti translasten ja intersukupuolisten lasten hyvinvoinnista, hoidosta ja juridisesta asemasta). Keskusliiton näkemys on, että täysi-ikäisyysvaatimuksesta tulisi luopua ja sukupuolen juridinen vahvistaminen tulisi sallia myös alle 18-vuotiaille. Jos täysi-ikäisyysvaatimuksessa pysytään, olisi jatkovalmistelussa tärkeää perustella miksi esityksessä on päädytty ratkaisuun, mikä esityksen itsensä mukaan ei ole sopuoinnussa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja mikä on se hyväksyttävä peruste, jolla perustellaan poikkeaminen perustuslain syrjintäkiellosta.

Kommenttinne liittyen hakemukseen ja sen käsittelyyn (2 §). Kommentteja pyydetään esimerkiksi siihen, onko sukupuolen vahvistamisen hakemusmenettely esitetystä muodossaan toimiva ja tarkoituksenmukainen.

Esityksen mukaan sukupuolen vahvistaminen tehtäisiin jatkossa kirjallisesti perustellulla hakemuksella Digi- ja väestötietovirastolle. Hakemuksen tultua vireille, virasto lähettäisi hakijalle tietoa hakemuksen käsittelystä ja sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutuksista. Hakijalle asetettaisiin 30 päivän harkinta-aika hakemuksen vireille tulosta alkaen, jonka jälkeen hän voisi vahvistaa hakemuksen. Hakemus raukeaa kuuden kuukauden kuluttua vireille jättämisestä, ellei hakija ole vahvistanut hakemusta.

Keskusliitto toteaa, että esitetty ilmoitusmenettely olisi tuonut sukupuolen juridisen vahvistamisen hakemusmenettelyä selkeämmin henkilön itsemääräämisoikeuden piiriin. Keskusliitto korostaa, että asian henkilökohtainen luonne huomioiden, on olennaisen tärkeää, että Digi- ja väestötietovirastolla on riittävät resurssit käsitellä hakemukset mahdollisimman joutuisasti.

Kommenttinne liittyen esityksen pääasiallisiin vaikutuksiin, ml. selvitykseen, joka on laadittu lapsivaikutusarvioinnin tueksi. Lausunnossa pyydetään kiinnittämään huomiota vaikutuksiin, joita lausunnonantaja arvioi esityksestä aiheutuvan toiminnalleen/hallinnonalallaan. Huomiota pyydetään kiinnittämään myös tietojärjestelmiin kohdistuviin muutostarpeisiin sekä muihin tiedonhallintalain 5 §:n 3 momentin kannalta olennaisiin asioihin.

Kuten Keskusliitto on jo aiemmin todennut, täysi-ikäisyysvaatimus juridisen sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä on hämmentävä ratkaisu, sillä se ei ole sopuoinnussa asiassa teetetyn selvityksen (Sanna Koulu, Selvitys sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn vaikutuksista lasten ja nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen), YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tai perustuslain syrjimättömyyskiellon kanssa. Ratkaisua ei myöskään ole esityksessä lainkaan perusteltu.

Keskusliitto pitää ratkaisua olla käsittelemättä lasten ja nuorten mahdollisuutta sukupuolen juridiseen vahvistamiseen valitettavana ja lasten oikeuksien vastaisena ratkaisuna. Keskusliitto pitää niin ikään ongelmallisena, ettei esityksessä huomioida muunsukupuolisia, jotka eivät siis jatkossakaan saisi identiteettinsä mukaista sukupuolimerkintää minnekään.

Keskusliitto painottaa, että tehty ratkaisu vaikuttaa sukupuoliristiriidassa elävien nuorten hyvinvointiin ja asian viivyttely vain lisää niiden lasten ja nuorten määrää, joiden lapsuus- ja nuoruusvuosia asia tulee koskettamaan. Jatkovalmistelu asian suhteen tulisi aloittaa mahdollisimman nopeasti. Asiaan liittyen ei toistaiseksi ole kuultu suoraan trans- ja muunsukupuolisia lapsia ja nuoria sekä heidän perheitään. Jatkovalmistelussa heidän kattava kuulemisensa on olennaista.

Keskusliitto päättää lausuntonsa 15-vuotiaan muunsukupuolisen nuoren ajatukseen:

”Pahinta on se, että joudun kokemaan, että en ole yhteiskunnalle oikeasti olemassa. Saan tuntea, että olen pelkkä luonnonoikku, joka ei tarvitse tai ansaitse ihmisoikeuksia. En ymmärrä, ketä se satuttaa, jos minullakin on ihmisoikeudet, tai miksi ihmiset, joita asia ei koske, päättävät oikeuksistani.”